

высшего образования и делают более наглядным качественное несоответствие будущих специалистов запросам общества.

Ключевые слова: реформирование высшего образования, качество высшего образования, образовательная мотивация, профессиональное самоопределение, деформация идеи, социальный заказ.

Gavrilov M. I. Farina Y. O. Self-determination of the future specialists under conditions of the transition-type society

In the article the features of self-determination of the future specialists are exposed under conditions of society of transition-type. There has been identified presence of shift from professional self-determination to life self-determination both for potential university entrants and for the students of higher educational establishments of Ukraine. The higher education is mostly obtained rather for the sake of its external attributes, but not for education as it is. Transformation processes in the situation of transition are under risk of deformation of the idea. Increasing demand for higher education cheapens it and replaces it on the level of instrumental values. It is well-proven that the processes of reformation of higher school in Ukraine intensify the problem of quality of higher education and do more evident qualitative discrepancy of future specialists to the needs of the society.

Key words: reformation of higher education, quality of higher education, educational motivation, professional self-determination, deformation of idea, social order.

Стаття надійшла до редакції 09. 05. 2012 р.

Прийнято до друку 24. 05. 2012 р.
протоколом № 10.

Рецензент – д. соц. н, проф.. Кононов І. Ф.

УДК [316.74:37:331.548]–057.87

Саппа Г.-М. М.

**ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
В КОНТЕКСТІ СИСТЕМИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ**

Перехід українського суспільства до ринкових відносин призвів до часткового руйнування системи впливу на соціалізацію молоді. Держава відмовилася від принципу патерналізму щодо потреб у сфері працевлаштування, соціально-професійного самовизначення. На сьогоднішній день в Україні не функціонує узгоджена профорієнтаційна система формування професійного самовизначення молодого покоління. Освітні структури незадовільно виконують функції організації профорієнтаційних заходів, в результаті чого учнівська молодь змушена пристосовуватися до складних умов входження у світ професій, зокрема

діти мусять самостійно оцінювати свої здібності, співвідносити їх зі змістом професій. Уявлення молоді про професії та ринок праці формуються доволі стихійно. Молодь орієнтується на професії, що ввійшли у масову свідомість як «сучасні», «престижні», «вигідні». Проте економіка розвивається за власними законами, запити ринку праці часто-густо не збігаються з уявленнями молоді про «бажану» професію, що призводить до так званого молодіжного структурного безробіття. Причиною цього явища, на нашу думку, з одного боку, є відсутність у молоді адекватного сформованого професійного самовизначення, а з другого, – дефіцит профорієнтаційних заходів та відповідних технологій, що так чи інакше мусять допомагати молоді у вирішенні складного питання вибору професії.

Проблема професійного самовизначення аналізувалася широким колом вітчизняних вчених [1 – 8]. Серед робіт, де розглядалося професійне самовизначення молоді, слід вказати на дослідження А. Уколової [9, 10], в якому аналізуються причини та мотиви вибору професії старшокласниками. Однак у цих та в інших роботах не вивчається системно ні сам процес становлення професійного вибору, ні його динамічні зміни в часі, що синхронні з дорослішанням школярів, ні фактори, що сприяють цим змінам.

Теоретична модель процесу професійного самовизначення учнівської молоді (роботи [7, 11]) подає його як багатопланову динамічну в часі діяльність, у якій виразно виділено три стадії. Першу з них – стадію професійного самовизначення, якій відповідає вікова група 6 – 10 років, характеризує те, що в цей час домінують дитячі потреби, професійні ролі програються у фантазії, зародження професійних інтересів і професійних намірів, формування професійних можливостей. На другій стадії професійного самовизначення – вікова група 10–14 років – формуються професійні інтереси, професійні переваги та професійні наміри, виникають певні знання щодо професійних вимог й професійного життя, розвиток професійних можливостей. Третю стадію професійного самовизначення учнівської молоді – вікову групу 14–18 років – характеризують диференціація та інтеграція професійних інтересів, прийняття рішення щодо вибору професії та шляху фахового навчання та підготовки.

На наш погляд, профорієнтацію на ґрунті системного підходу можна трактувати як систему управління (складається з двох підсистем – керуючої та керованої). Отже, структурно вона має дві взаємозалежні підсистеми: **підсистема професійного самовизначення як стан свідомості особистості** (керована підсистема), що має три основні ступені її зрілості, та **підсистема профорієнтації як специфічний вид соціальної діяльності** (керуюча підсистема). Професійна свідомість – це індивідуальна здатність особистості, яку вона набуває в процесі соціалізації. Вона складається з усвідомлення необхідності вибору виду трудової діяльності, у якій вона бажає себе проявити, необхідності пошуку відомостей про канали та засоби отримання знань для вибору професії, здатності до ціннісного аналізу існуючих видів професійної діяльності та аналітичного вибору певної професії, а також здатності до побудови стратегії оволодіння професійними

знаннями, уміннями та навиками. Підсистема профорієнтації як виду діяльності включає в себе певні принципи, завдання, напрями, заходи, методи, технології та здійснює вплив на підсистему професійного самовизначення як стану свідомості.

Метою роботи є визначення особливостей професійних орієнтацій учнівської молоді на різних стадіях професійного самовизначення, рівня професійної свідомості учнів і факторів її формування у часі, цінностей і мотивацій у виборі професії. Отримана інформація може бути використана для ефективної організації системної профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю.

Емпіричною основою статті стало соціологічне дослідження, проведене в загальноосвітніх школах міста Харкова та Харківської області. Об'єкт емпіричного дослідження було диференційовано за трьома віковими групами: молодша вікова група – учні 1–4-х класів (6–10 років); середня вікова група – учні 5–8-х класів (10–14 років); старша вікова група – учні 9–10-х класів (14–17 років). Предметом дослідження виступає стан та особливості формування професійного самовизначення учнівської молоді. У березні–квітні 2010 року було проведено перший етап – опитування учнів 5–11-х класів (n=581), а в квітні 2011 року здійснено другий етап дослідження – формалізоване інтерв'ю учнів 1–4-х класів (n=92). Загалом було опитано 673 респонденти, з них 51% – дівчат і 49% – хлопців.

Результати дослідження показали, що на **першій стадії професійного самовизначення** переважна більшість респондентів як в цілому по масиву (72%), так і по окремих групах (вікових, статевих та ін.) вважає головним у професії можливість пристойно заробляти. Разом з цим серед основних мотивів вибору професії респонденти виділяють також можливість бути корисним людям, суспільству (22,8%), бажання досягти успіху в житті (14,2%), реалізувати свої здібності (11%). Вказані мотиви становлять ядро першої стадії професійного самовизначення молоді.

Як відомо, серед елементів внутрішнього світу особистості чи не найважливішими виступає система цінностей і ціннісних орієнтацій. Виступаючи своєрідною соціальною системою координат індивіда, ціннісні орієнтації, хоча і формуються суспільством, водночас створюють таку основу особистості, яка значною мірою стає незалежною від неї та виконує функції механізму саморегуляції її поведінки. Вони трансформуються в елементи внутрішньої структури особистості, які визначають стратегічну мету життя людини [12]. В ході дослідження було виявлено, що основними цінностями для учнівської молоді на першій стадії професійного самовизначення є: дружна сім'я, здоров'я, любов, освіта, взаєморозуміння з батьками. Творча робота після закінчення школи посідає лише одинадцяте місце в ієрархії ціннісних орієнтацій. Показовим виявився той факт, що на такі цінності, як творча праця, реалізація своїх здібностей, незалежність, самостійність, більшою мірою зорієнтовані ті респонденти, чії батьки мають вищу освіту. Основна маса учнів 1–4 класів після закінчення школи

планує продовжити навчання – 66% у вищих навчальних закладах і 8% в технікумах і коледжах.

Важливим складником процесу професійного самовизначення особистості є її орієнтації у світі професій та у сферах її майбутньої професійної діяльності. На першій стадії професійного самовизначення лише 5% опитаних учнів молодших класів не визначилися з вибором професії. Вони мають деяке уявлення про зміст таких професій: автомеханік, будівельник, водій, бармен, офіціант, перукар, кухар (кулінар), медсестра, вчитель, перекладач, депутат (політик), фотограф, артист, музикант, священник, ветеринар, архітектор, фермер, проте зміст багатьох сучасних професій (наприклад, ріелтер, юрисконсульт, аудитор, соціолог) залишаються для них невідомими. Перелік професій, які обирають учні на першій стадії професійного самовизначення, невеликий.

Орієнтація на певний вид діяльності і вибір професії виступає однією із сторін соціальної орієнтації, тобто спрямованості індивіда на входження в певний соціальний клас, шар, соціальну групу суспільства. Професійний вибір молодшої людини можна розглядати в тісному зв'язку з феноменом професійного престижу, що відображає їх значимість і авторитет у громадській думці. Дослідження показало, що найпрестижнішими професіями учні на першій стадії свого професійного самовизначення вважають такі: лікар (28%), міліціонер (24%), депутат (23%), охоронець (22%). Показовим виявився той факт, що професії економіста, юрисконсульта, підприємця, як недостатньо відомі учням, не посіли перших місць. Менш престижними професіями респонденти вважають такі: вчитель (12%), слюсар (10%), продавець 9%, священник (8%), фермер (7%).

На професійне самовизначення учнів впливають їх уявлення про власні здібності. Про їх своєрідність школярі судять не тільки за успіхами у навчанні, але й за досягненнями у найрізноманітніших видах діяльності. Аналіз самооцінки учнів 1– 4-х класів свідчить про те, що абсолютна більшість з них – 93% – вважає, що вони мають певні здібності, якості, таланти, нахили, які можуть вплинути на їхній професійний вибір. 60% респондентів вважають, що більш за все їм вдається художня діяльність (тобто вміння малювати, співати, танцювати, займатися музикою або акторською справою), 40% підкреслюють, що добре розв'язують математичні задачі, 30% – мають певні нахили до роботи з технікою. Лише 6% учнів вважають, що ніяких певних здібностей або нахилів вони не мають. Третина респондентів заявили, що отримують додаткові знання, щоб розвивати свої здібності, якості, таланти, нахили для оволодіння майбутньою професією, 7% планують розвивати свої здібності, нахили, а 49% респондентів хоча й виявили бажання розвивати свої здібності, якості, таланти, для оволодіння майбутньою професією, проте нічого для цього не роблять. 5,5% опитаних такого бажання взагалі не мають.

Основну інформацію про світ професій, їх зміст та умови праці молодші школярі отримують головним чином від батьків – 51%. Також провідними джерелами інформації про світ професій для учнів є ЗМІ (25%),

Інтернет (20%), друзі (20%) та представники різних професій (20%). Дослідження показало, що програми з профорієнтаційної роботи, які впроваджуються у загальних освітніх школах, діють неефективно і потребують негайного вдосконалення. Так 85% респондентів ніколи не отримували інформацію про світ професій та їх зміст від представників центру зайнятості, 75% респондентів – від психологів і 16% – від вчителів. При цьому з'ясувалося, що переважна більшість опитаних учнів – 86% – має бажання отримувати додаткову інформацію стосовно вибору професії. Школярі зацікавлені, щоб у школі проводилися такі заходи з профорієнтаційної роботи як екскурсії на підприємства (84%), зустрічі з представниками різних професій (82%), практичні заняття на різних підприємствах (76%), психологічні тестування, тренінги (71%), групові заняття (66%) та індивідуальні заняття (64%).

Аналіз **професійного самовизначення на другій стадії** цього процесу показує, що близько 90% опитаних учнів 5–8-х класів вже визначилися з вибором майбутньої професії. Вони планують стати лікарями, підприємцями, акторами, дизайнерами, військовослужбовцями, професійними спортсменами, програмістами, міліціонерами. Якщо порівняти з першою стадією професійного самовизначення, то перелік професій, що обирають школярі, збільшився. Мотиви вибору професії з часом набувають певних змін. Основними з них на цій стадії є – можливість добре заробляти (90%), можливість бути корисним людям, бажання досягти успіху в житті (68%), реалізувати свої здібності, свої таланти (45,5%), мати високий статус у суспільстві (28,5%).

Учні 5–8-х класів мають деяке уявлення про зміст окремих професій та інколи мають власний досвід роботи за декотрими з них. Але є певний відсоток респондентів (15–22%), які не чули про певні професії або чули тільки їх назву, проте не мають жодного уявлення про зміст таких професій як лінгвіст, ріелтер, вебдизайнер, юрисконсульт. Престижними професіями на цій стадії школярами вважаються професії директора (організації, підприємства) (52,4%), актора (44,5%), економіста (42,4%), менеджера (39,2%), нотаріуса (38%), підприємця (48,8%), журналіста (42%), косметолога (33%), лікаря (30,3%). Певна частка опитаних (13–18%) до престижних професій відносить також і професії перукаря, автомеханіка, бармена, медсестри, які є доволі затребуваними на ринку праці.

З часом відбувається певна зміна основних життєвих пріоритетів школярів. До основних цінностей учні 5–8-х класів зараховують здоров'я, дружню сім'ю, взаєморозуміння з батьками, любов. В ієрархії ціннісних орієнтацій учнівської молоді на другій стадії професійного самовизначення освіта посідає третє місце, а цікава творча робота після закінчення школи піднялася з одинадцятого місця на п'яте. Основною вимогою до професії на цій стадії, як і на першій стадії, більшість респондентів називають свою зацікавленість у роботі – 70%. Професія має також відповідати їхнім здібностям (68%), надавати можливість самостійно приймати рішення (48%), отримувати високу оплату (40%), мати суспільний попит (32%).

Порівняно з учнями 1–4-х класів на другій стадії професійного самовизначення спостерігається більш активна позиція школярів щодо розвитку своїх здібностей, талантів, нахилів. 29% опитаних учнів 5–8-х класів збираються після закінчення школи навчатися в технікумах і коледжах (для порівняння: 8% серед учнів 1–4 класів), планують вступати до ВНЗ 24,6% респондентів (67% відповідно), служити в армії мають намір 19% респондентів (7% відповідно) та 11% респондентів ще не визначились з планами на навчання в майбутньому (6% відповідно).

Для цієї вікової когорти батьки залишаються найбільшим фактором впливу на професійні орієнтації. 41,6% респондентів вказали що батьки регулярно надають їм інформацію та поради щодо професій і вибору майбутньої професії. Як і на першій стадії професійного самовизначення, вагомий вплив на професійні орієнтації молодшої людини здійснюють ЗМІ, Інтернет та друзі. Встановлено, що думка друзів стосовно вибору професій є більш вагомою ніж думка вчителів, шкільних психологів та працівників центру зайнятості. 21% респондентів відмітили, що регулярно отримують інформацію про світ професій від друзів і ніколи не отримували її від вчителів – 16%, від шкільних психологів – 40%, і представників центру зайнятості – 51%. Разом з цим переважна більшість школярів (80%) на другій стадії професійного самовизначення проявили зацікавленість у проведенні в школі різних заходів з профорієнтаційної роботи.

На третій стадії професійного самовизначення основними цінностями для учнів 9–11-х класів є здоров'я, дружна сім'я, взаєморозуміння з батьками, освіта, любов, матеріальний добробут. Якщо порівняти з другою стадією, то цікава творча робота після закінчення школи вже посідає не п'яте місце в ієрархії ціннісних орієнтацій, а лише восьме. Разом з цим старшокласники, на відміну від молодших респондентів, більш відповідально ставляться до вибору професії як запоруки свого життєвого успіху. Домінантними мотивами професійного самовизначення стають: бажання досягти успіху в житті (62%), можливість реалізувати свої здібності, свої таланти (60%), добре заробляти (52%), мати високий суспільний статус, який може дати професія (24%). Зафіксовано суттєві зміни з віком у мотиваціях вибору професії. Якщо порівняти з молодшими школярами, то у старшокласників основними мотивами вибору професії стають вже не стільки висока оплата праці, скільки суспільний престиж і можливості самореалізації.

Зазначимо, що на третій стадії професійного самовизначення лише 12% опитаних юнаків та дівчат так і не визначилися з вибором майбутньої професії. Переважна більшість респондентів зробили свій остаточний вибір і планують пов'язати свою професійну діяльність з економічно-фінансовою, юридичною, медичною сферами або з мистецтвом. Старшокласники частіше обирають професії під впливом стереотипів, які поширені у масовій свідомості. Перспективними вони, як і декілька поколінь їх попередників, вважають професії економіста, юриста, менеджера, лікаря, адвоката, програміста. Скоріше за все учнівська молодь не знає, що ринок праці

харківщини вже тривалий час перенасичений такими спеціалістами. Тільки невеликий відсоток учнів планує стати автомеханіком, перукарем, слюсарем, водієм, кулінаром.

20 % респондентів вже мають власний досвід трудової діяльності, переважно комерційного спрямування або надання послуг. Таке практичне ознайомлення з трудовими реаліями дорослого життя суттєво впливає як на спрямування трудової діяльності, так і на безпосередній вибір професії.

Слід зазначити, що порівняно з попередніми етапами професійного самовизначення, перелік обраних респондентами професій значно розширився і став різноманітнішим. При цьому й оцінка старшокласників щодо престижності професій помітно відрізняється від оцінок молодших школярів. Учні 9–11 класів вважають престижними професії депутата (політика) (53%), директора організації (40%), нотаріуса (33%), економіста (30%), менеджера (28,3%), журналіста (28%), перекладача (26,7%), актора (26%), тоді як на попередніх стадіях найбільш престижними були професії лікаря (28%), мільйонера (24%) (перша стадія професійного самовизначення) та директора організації (52,4%), актора (44,5%), економіста (42,4%) (друга стадія).

38% учнів старшокласників планують після закінчення школи продовжити навчання у ВНЗ, 30% – в технікумах, коледжі, 21% юнаків планує служити в армії і лише 7% респондентів одразу після закінчення школи влаштуються на роботу і навчатися далі не будуть. Переважна більшість учнів, які планують після закінчення школи продовжити навчання у вищому навчальному закладі, при виборі професії враховують насамперед її престиж у суспільстві (48%). Учні ж, які планують продовжити навчання в коледжі, технікумі, здебільшого орієнтуються на комфортні умови праці (47%) та рівень заробітної плати (41%).

На третій стадії професійного самовизначення на вибір професії суттєво впливає зацікавленість молодих людей у певних шкільних предметах. Так схильність до професій системного адміністратора та програміста виявили ті школярі, яким цікава інформатика (67% респондентів), а ті респонденти, що полюбляють фізкультуру, не проти стати військовослужбовцями (66%), школярі, улюбленим предметом яких є право, цікавляться професією юриста (50%), а учням, яким подобається біологія, подобається й професія ветеринара (40%).

Переважна більшість опитаних учнів 9–11 класів (85%) вважає, що вони мають певні здібності, якості, таланти, нахили, які можуть вплинути на їх професійний вибір. Але розвиває свої здібності, якості, таланти, нахили, які знадобляться для оволодіння майбутньою професією 30% респондентів і 31% опитаних юнаків та дівчат лише планують цим займатися (на наш погляд, це вже дещо запізно).

Якщо для учнів 5–8-х класів найвагоміший вплив на вибір професії здійснюють батьки, однолітки та ЗМІ, то в учнів 9–11-х класів ієрархія факторів впливу на вибір професії зазнає певної трансформації. Для старшокласників основним каналом інформації про світ професій, їх зміст

та умови праці стає Інтернет – про це заявили 42% опитаних нами юнаків та дівчат. На думку батьків у виборі професії орієнтується 40% респондентів. Джерелами відомостей про світ професій для старшокласників є ЗМІ (31%), друзі (29%) та представники певних професій (23%). На третій стадії професійного самовизначення залишається низькою дієвість таких джерел інформації як вчителі, психологи та працівники центру зайнятості. Старшокласники, як і більш молодші учні, виявили бажання отримувати інформацію від фахівців, які б проводили з ними бесіди та консультації стосовно вибору професії.

Аналіз результатів дослідження свідчить про те, що професійне самовизначення учнівської молоді з її дорослішанням та під впливом різноманітних факторів динамічно перетворюється.

Першу стадію професійного самовизначення характеризують низький рівень обізнаності учнів щодо професій, невеликий перелік професій, що обираються, специфічна оцінка їх престижності. Основними джерелами інформації про світ професій для учнів є батьки, представники різних професій і друзі.

На другій стадії професійного самовизначення у молоді з'являється більш ґрунтовні уявлення про зміст певних професій, а в особливих випадках – власний досвід роботи за деякими з них, відповідно до цього збільшується й перелік обраних учнями професій. Основними джерелами інформації про світ професій стають батьки, ЗМІ, Інтернет і друзі.

На третій завершальній стадії професійного самовизначення в учнівської молоді вже сформований певний рівень професійної свідомості, а саме: достатня орієнтація в світі професій, усвідомлення своїх здібностей, талантів, нахилів та бажання їх розвивати, зацікавленість у проведенні різноманітних профорієнтаційних заходів. Молоді люди орієнтуються на саморозвиток особистості. Домінуючими мотивами вибору професії є бажання досягти успіху в житті, можливість реалізувати свої здібності, свої таланти. Основними джерелами інформації щодо вибору професій, їх зміст та умови праці є Інтернет і батьки. На цій стадії молоді люди проявляють більшу зацікавленість у вивченні шкільних предметів, необхідних для опанування майбутньої професії.

Встановлено, що у школярів відсутня інформація про ситуацію на ринку праці у державі. Як результат, керуючись стереотипами, вони обирають ті професії, якими перенасичений ринок праці. Робітничі професії серед них взагалі не користуються популярністю. Це вказує на відсутність цілеспрямованого впливу на процес професійного самовизначення учнівської молоді з боку державних структур. За таких умов виникає необхідність перегляду пріоритетів профорієнтаційної роботи, яка проводиться працівниками центрів зайнятості та шкільними педагогами. При цьому варто впроваджувати нові соціальні технології формування професійної орієнтації молоді.

Науково обґрунтована професійна орієнтація повинна бути побудована на глибокому соціологічному аналізі природи професійного

самовизначення учнівської молоді – вивченні чинників і мотивів професійного самовизначення та їх системного взаємозв'язку. Результатом процесу професійного самовизначення стають зміни в свідомості особистості щодо вибору сфери професійної діяльності. Ці зміни відбуваються поступово і зумовлюють формування професійних інтересів, потреб особистості і, зрештою, детермінують вибір професії.

Таким чином, при розробці профорієнтаційних заходів увагу потрібно зосередити на виявленні, розвитку інтересів і потреб особистості, її схильностей, мотивів, ціннісних орієнтацій тощо.

Список використаної літератури

1. Головаха Е. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е. Головаха – К. : Наукова думка, 1988. – 144 с. **2. Оссовский В.** Профессиональное самоопределение и трудовой путь молодежи / В. Оссовский, Л. Аза, А. Вишняк, Е. Головаха – К. : Наукова думка, 1987. – 304 с. **3. Шубкин В.** Молодежь вступает в жизнь (по материалам социологического исследования проблем трудоустройства и выбора профессии) / В. Шубкин // Вопросы философии. – 1965. – № 5. – С. 57 – 70. **4. Чистякова С.** Профессиональная ориентация школьников: организация и управление / С. Чистякова, Н. Захаров – М. : Педагогика, 1987. – 160 с. **5. Титма М.** Молодое поколение / М. Титма, Э. Саар – М. : «Мысль», 1975. – 255 с. **6. Павлютенков Е.** Профессиональная ориентация учащихся / Е. Павлютенков. – К. : Рад. шк., 1983. – 152 с. **7. Климов Е.** Введение в психологию труда / Е. Климов – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 200 с. **8. Шавир П.** Психология профессионального самоопределения в ранней юности / П. Шавир – М. : Педагогика, 1981. – 96 с. **9. Уколова А.** Мотивы вступления до вищих навчальних закладів: погляд старшокласників, їх батьків та вчителів (аналізуючи матеріали фокусованих групових інтерв'ю) / А. Уколова // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління : зб. наук. пр. ДонДУУ. – Т. XII. – Вип. 179. Серія «Соціологія» – Донецьк : ДонДУУ, 2011. – С. 496 – 505. **10. Уколова А.** Вибір професії: на порозі життєвого шляху / А. Уколова // Молодіжна політика: проблеми та перспективи : зб. наук. пр. / наук. ред. С. А. Шудло. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка, 2011. – С. 264 – 269. **11. Саппа Г.-М.** Процес професійного самовизначення учнівської молоді: модельний аналіз / Г.-М. Саппа // Вісн. Харків. нац. ун-ту внутрішніх справ. – 2011. – № 2. – С. 343 – 352. **12. Сокурянська Л.** Підліток у великому місті: фактори та механізми соціалізації: колективна монографія / Л. Сокурянська, В. Арбеніна, О. Зінчина, А. Ніколаєвська. – Х. : Видавничий центр Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2000. – 207 с.

Саппа Г.-М. М. Професійне самовизначення учнівської молоді в контексті системи профорієнтації

У статті проведено аналіз результатів дослідження процесу професійного самовизначення учнівської молоді. Стан професійного самовизначення учнівської молоді змінюється від стадії до стадії і являє собою складне утворення, притаманне для певного вікового періоду. Результатом процесу професійного самовизначення стають зміни в свідомості особистості щодо вибору сфери професійної діяльності. Ці зміни відбуваються поступово і в ході процесу ведуть особистість до формування її професійних інтересів, потреб і, зрештою, до усвідомленого вибору професії.

Ключові слова: професійна орієнтація, професійне самовизначення, стадії професійного самовизначення, світ професій.

**Саппа Г.-М. М. Профессиональное самоопределение
ученической молодежи в контексте системы профориентации**

В статье проведен анализ результатов исследования процесса профессионального самоопределения ученической молодежи. Состояние профессионального самоопределения ученической молодежи изменяется от стадии к стадии и представляет собой сложное образование, присущее определенному возрастному периоду. Результатом процесса профессионального самоопределения становятся изменения в сознании личности относительно выбора сферы профессиональной деятельности. Эти изменения проходят постепенно и в ходе процесса ведут личность к формированию ее профессиональных интересов, потребностей и, в конечном счете, к сознательному выбору профессии.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профессиональное самоопределение, стадии профессионального самоопределения, мир профессий.

**Sappa G. Professional self – determination school youth in the context
of career guidance**

In the article the analysis of results of research of process of professional self-determination of school pupils is conducted. The condition of professional self-determination of school young people changes from stage to stage and represents the difficult formation inherent in the certain age period. Changes in consciousness of the person concerning a choice of sphere of professional work become a result of the process of professional self-determination. These changes pass gradually and lead the person to formation of one's professional interests, requirements, and, finally, to a conscious choice of profession.

Key words: professional orientation, professional self-determination, stages of professional self-determination, the world of professions.

Стаття надійшла до редакції 17. 04. 2012 р.

Прийнято до друку 24. 05. 2012 р.

протоколом № 10.

Рецензент – д. соц. н., проф. Кононов І. Ф.